

บทที่ 4 หินตะกอน (SEDIMENTARY ROCKS)

หินที่มีอยู่บนพื้นผิวโลกไม่ว่าจะเป็นประเภทใดก็ตาม ย่อมเกิดการผุพังและถูกกัดกร่อนโดยธรรมชาติ ผลที่เกิดขึ้นทำให้หินแตกหักหรือหลุดออกเป็นตะกอนขนาดต่าง ๆ ตะกอนที่หลุดออกมาย่อมเกิดการสะสมตัวใหม่ อาจจะมีการสะสมตัวที่เดิมหรือเกิดการเคลื่อนย้ายไปสะสมที่แห่งใหม่ที่เหมาะกว่าก็ได้ โดยตัวการต่าง ๆ เช่น ทางน้ำ ธารน้ำแข็ง เป็นต้น เมื่อสะสมมากเข้าและตะกอนมีการเกาะหรือยึดตัวกันแน่นทำให้เกิดหินชั้นใหม่ หินที่เกิดขึ้นโดยกระบวนการดังกล่าวนี้เรียกว่าหินตะกอน นอกจากนี้หินตะกอนอาจเกิดจากแร่ที่เหลืออยู่ภายหลังที่มีการระเหยของน้ำไปเป็นจำนวนมากเช่น เกลือหิน หรือเกิดจากชิ้นส่วนของเปลือกหอยหรือส่วนแข็งของสัตว์โดยเฉพาะสัตว์ทะเลที่ไม่มีกระดูกสันหลัง

หินตะกอนโดยมากจะเป็นชั้น การตกสะสมของตะกอนเป็นชั้นเดียว ๆ หลายชั้นซ้อนกันตามลำดับและวางตัวขนานกับแนวระนาบ บริเวณผิวโลกจะมีหินตะกอนอยู่ประมาณ 75% แต่หินตะกอนจะมีปริมาตรเพียง 5% ของชั้นเปลือกโลกเท่านั้น (ดูรูปที่ 2.27 บทที่ 2)

4.1 การเกิดหินตะกอน

หินตะกอนเป็นหินที่เกิดบนผิวโลกหรือใกล้ผิวโลกที่ไม่ลึก ดังนั้นสภาพอุณหภูมิและความกดดันของการเกิดแร่หรือส่วนประกอบของหินตะกอน จึงเป็นสภาพอุณหภูมิและความกดดันต่ำของชั้นบรรยากาศ

4.1.1 การเกิดของตะกอน ตะกอนที่จะกลายมาเป็นหินตะกอนนั้นเกิดขึ้นได้ 2 แบบคือ

1. เกิดจากการผุพังและการกัดเซาะของหินเดิมทำให้มีรูปร่างตั้งแต่เป็นเหลี่ยมจนถึงค่อนข้างกลมมน และมีขนาดใหญ่จนถึงมองด้วยตาเปล่าไม่เห็น เช่น กรวดทราย ซิลต์ เคลย์ ตะกอนชนิดนี้มีชื่อเรียกว่าตะกอนลิกกร้อน (detrital) และหินตะกอนที่

เกิดขึ้นจากตะกอนเหล่านี้เรียก หินตะกอนสีกร่อน (detrital sedimentary rocks)

2. เกิดขึ้นโดยกระบวนการเคมีทำให้เกิดการตกตะกอนของสารละลาย ในบางครั้งการถูกทำลายของหินเดิมอาจจะเป็นไปในลักษณะของการละลายคือเป็นสารละลาย สารละลายนี้เมื่ออยู่ในภาวะที่ถูกธรรมชาติควบคุมจนเป็นเหตุให้เกิดการระเหยของน้ำและมีการ ตกตะกอน เราเรียกตะกอนเหล่านี้ว่า ตะกอนเคมี (chemical deposits) เป็นอนินทรีย์วัตถุ และตะกอนที่แยกออกมาโดยวิธีนี้จะสะสมตัวกันขึ้นจนกลายเป็นหินตะกอน ชนิดหินตะกอนเคมี (chemical sedimentary rocks)

กระบวนการเคมีอาจเกิดขึ้นได้อีกอย่างคือ เกิดจากการสะสมตัวของอินทรีย์สาร โดย สิ่งมีชีวิตที่อาศัยอยู่ในทะเลจะนำสารละลายไปสร้างเซลล์ของมัน เมื่อสิ่งมีชีวิตตายลงไปก็จะสะสมตัวกันเป็นตะกอนเรียกว่าตะกอนชีวเคมี (biochemical deposits) และหินที่เกิดจากตะกอนนี้มีชื่อเรียกว่า หินตะกอนชีวเคมี (biochemical sedimentary rocks)

4.1.2 การตกตะกอน (sedimentation) การตกตะกอนจะต้องมีองค์ประกอบที่สำคัญดังนี้

1. แหล่งกำเนิดของตะกอนมาจากพื้นทวีป ตะกอนส่วนใหญ่ได้มาจากการ ผุพังของหินอัคนี แต่บางส่วนมาจากหินแปรและหินตะกอนด้วยตัวเอง โดยเกิดจากการกระทำ ของตัวการต่าง ๆ เช่น ทางน้ำ ธารน้ำแข็ง คลื่นและการเปลี่ยนแปลงของเปลือกโลก ทำให้ หินเกิดการแตกหักและสีกร่อนกลายเป็นตะกอนชนิดต่าง ๆ นอกจากนี้ตะกอนยังได้มาจากโครง ร้างหรือซากของสิ่งมีชีวิต

2. วิธีการพัดพาตะกอน ตะกอนที่แตกหักออกมาจากแหล่งกำเนิดจะถูกพัด พาให้เคลื่อนที่จากแหล่งเดิมไปยังแหล่งใหม่ ตัวการที่สำคัญในการพัดพาคือ ทางน้ำ ธารน้ำแข็ง น้ำใต้ดิน คลื่น ลม และการเคลื่อนที่จากแรงดึงดูดของโลก วิธีการพัดพาตะกอนของตัวการ เหล่านี้จะกล่าวถึงในบทต่อไป

3. กระบวนการตกตะกอน เกิดขึ้นเมื่อตัวการต่าง ๆ ในการพัดพาหมด พลังงานลง ตะกอนสีกร่อนพวกมีขนาดใหญ่จะตกทับถมก่อน ส่วนตะกอนเคมีหรือตะกอนชีวเคมี การตกตะกอนจะมีกระบวนการเคมีเข้ามาเกี่ยวข้อง

การเรียกชื่อตะกอนบางครั้งก็เรียกตามสภาพแวดล้อมของบริเวณที่ตะกอน

มาตกทับถมกัน

4.1.3 **แร่ประกอบหินตะกอน** หินตะกอนก็เช่นเดียวกับหินอัคนี และหินแปรคือประกอบด้วยแร่ชนิดต่าง ๆ แต่ในหินตะกอนแร่ที่พบมากที่สุดคือ แร่ดินเหนียว แร่ควอร์ตซ์ แร่แคลไซต์ และแร่ชนิดอื่น ๆ อีก 2-3 ชนิดที่มีความสำคัญเฉพาะบริเวณนั้น

หินตะกอนบางชนิดประกอบด้วยแร่อย่างเดียวกันเกือบทั้งหมด เช่น หินปูนประกอบด้วยแร่แคลไซต์ หินทราย ประกอบด้วยแร่ควอร์ตซ์ แต่อย่างไรก็ตามในหินปูนก็ยังมีแร่ดินเหนียว แร่ควอร์ตซ์ปน หรือในหินทรายก็มีแร่แคลไซต์ แร่โดโลไมต์หรือเหล็กออกไซด์ ซึ่งเป็นสารซีเมนต์ปนอยู่ ดังนั้นเรากล่าวได้ว่าหินตะกอนส่วนใหญ่เป็นส่วนผสมของแร่ตั้งแต่สองชนิดขึ้นไป

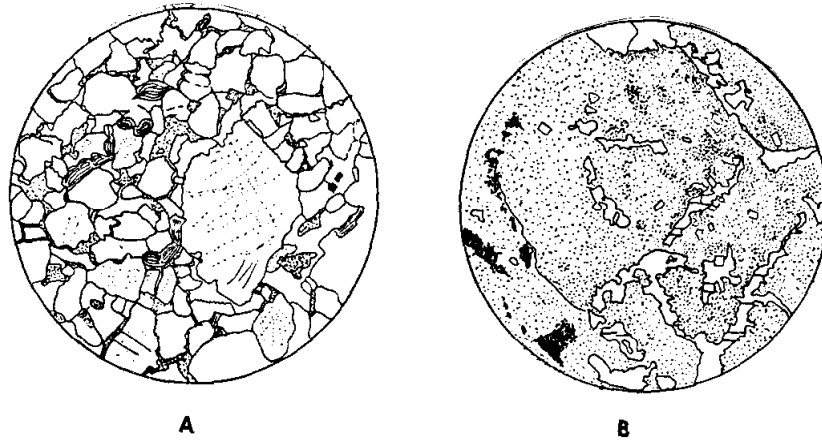
แร่ดินเหนียว ได้มาจากการผุพังของแร่ซิลิกาโดยเฉพาะอย่างยิ่งแร่เฟลด์สปาร์ แร่ดินเหนียวที่พบในหินตะกอนเป็นพวกดินขาว (kaolinite) และอิลไลต์ (illite) ส่วนมอนต์โมริลโลไนต์ (montmorillonite) พบน้อย แร่ดินเหนียวเป็นส่วนประกอบที่สำคัญของหินโคลน และหินดินดาน

แร่ควอร์ตซ์ เป็นแร่ซิลิกาซึ่งเป็นส่วนประกอบที่สำคัญอีกชนิดหนึ่งของหินตะกอน นอกจากนี้ก็มีสารซิลิกาอื่น ๆ อีกเช่น เซิร์ต ฟลินต์ โอปอล และคาลซิโดไนต์บ้างเล็กน้อย ซึ่งซิลิกาพวกนี้จะมีผลึกละเอียดมากไม่สามารถมองเห็นได้ด้วยตาเปล่าเกิดจากการตกตะกอนทางเคมี ส่วนแร่ควอร์ตซ์จะเป็นผลึกหยาบได้จากการผุพังของหินอัคนี เช่น หินแกรนิต เป็นส่วนประกอบที่สำคัญของหินทราย

แร่แคลไซต์ เป็นสารประกอบของแคลเซียมคาร์บอเนต ได้มาจากการผุพังของหินอัคนีที่มีแคลเซียมเป็นส่วนประกอบ เช่น แคลเซียมแพลจิโอเคลสและแร่เฟอร์ไรแมกนีเซียมบางชนิด และโดยกระบวนการทางเคมีจะตกตะกอนเป็นแร่แคลไซต์ ซึ่งเป็นส่วนประกอบที่สำคัญของหินปูนและเป็นสารซีเมนต์ในหินตะกอนเนื้อหยาบ

นอกจากแร่ที่กล่าวมาแล้วทั้ง 3 ชนิดในหินตะกอนยังมีแร่อื่น ๆ อีก เช่น แร่โดโลไมต์ แร่เฟลด์สปาร์และแร่ไมกา แร่เหล็กชนิดฮีมาไทต์ เกอไทต์ และไลมอไนต์ แร่เฮไลต์ และแร่ยิบซั่ม เศษหินภูเขาไฟและอินทรีย์วัตถุ

4.1.4 เนื้อหินตะกอน เนื้อหินหมายถึง ขนาด รูปร่างและการเรียงตัวของเม็ดแร่ที่ประกอบกันขึ้นเป็นหิน เนื้อหินตะกอนมี 2 ชนิดคือเนื้อเศษหิน (clastic texture) และเนื้อไม่เป็นเศษหิน (nonclastic texture) (ดูรูปที่ 4.1)

รูปที่ 4.1 เนื้อของหินตะกอนดูจากแผ่นหินบาง

A. เนื้อเศษหิน (หินกรวดมน)

B. เนื้อไม่เป็นเศษหิน (หินปูน)

(ที่มา : Moorhouse, 1964 หน้า 330, 375)

1. เนื้อเศษหิน คือเนื้อที่ประกอบด้วยเศษหินซึ่งแตกหักหรือผุพังมาจากหินเดิม มีขนาดและรูปร่างต่าง ๆ กัน จะเป็นลักษณะเนื้อของหินตะกอนสีกร่อน แต่หินตะกอนเขียวเคมีอาจแสดงเนื้อเศษหินได้เหมือนกันถ้าหินประกอบด้วยซากสิ่งมีชีวิตที่แตกหักเช่นเปลือกหอย

ขนาดของเศษหินนี้มีประโยชน์ในการจำแนกหินตะกอน มาตรฐานที่ใช้กันมากในการวัดขนาดของเศษหินคือ Wentworth scale ดังแสดงในตารางที่ 4.1

ตารางที่ 4.1 Wentworth scale

size (m.m)	Fragment	
> 256	boulder	gravel
64 - 256	cobble	
4 - 64	pebble	
2 - 4	granule	
1/16 - 2	sand	
1/256-1/16	silt	
<1/256	clay	

(ที่มา : ดัดแปลงจาก Eardley, 1972 หน้า 62)

2. **เนื้อไม้เป็นเศษหิน** คือเนื้อที่มีลักษณะเป็นผลึกยึดเกี่ยวกันเกิดขึ้นจากการตกตะกอนของสารละลายโดยทางเคมี ผลึกมีขนาดตั้งแต่เล็กละเอียดจนถึงผลึกหยาบ เป็นลักษณะเนื้อของหินตะกอนเคมีและหินตะกอนชีวเคมี

4.1.5 การกลายเป็นหินตะกอน (Lithification) การกลายเป็นหินของตะกอนชนิดต่าง ๆ ที่มาตกตะกอนทับถมกันนั้นเกิดขึ้นได้หลายวิธีดังนี้

1. **การประสาน (cementation)** เกิดจากน้ำที่ซึมผ่านช่องว่างระหว่างเม็ดตะกอนพาเอาสารละลายของแร่มาด้วย ต่อมาสารละลายของแร่ตกผลึกในช่องว่างนั้นก็จะทำหน้าที่ประสานตะกอนที่ยังไม่เกาะตัวกันเข้าด้วยกัน นั่นคือตะกอนจะแข็งตัวกลายเป็นหินตะกอน เราเรียกแร่ที่ตกผลึกที่หลังนี้และทำหน้าที่ในการประสานระหว่างเม็ดตะกอนว่าสารซีเมนต์ สารพวกนี้ส่วนใหญ่มีได้แก่พวกแคลไซต์ โดโลไมต์และควอร์ตซ์ พวกที่มีเป็นส่วนน้อยได้แก่เหล็กออกไซด์ โอปอล คาลซิโดมี แอนไฮไดรต์และไพไรต์

ตะกอนที่มีขนาดใหญ่จะเกิดการกลายเป็นหินตะกอนโดยวิธีนี้มาก เช่น ขนาดกรวด ขนาดทราย กลายเป็นหินกรวดและหินทรายตามลำดับ

2. การอัดตัวและการสูญเสียน้ำ (compaction and desiccation)

การทับถมของตะกอนที่มีขนาดเล็กเช่น ขนาดซิลต์ ขนาดเคลย์ ช่องว่างระหว่างตะกอนจะเล็ก น้ำจึงซึมผ่านได้ยาก ทำให้สารซีเมนต์เข้าไปในช่องว่างจำนวนน้อยด้วย แต่ตะกอนชนิดนี้จะกลายเป็นหินโดยการอัดตัวและการสูญเสียน้ำ

การอัดตัว เกิดจากการอัดตัวของตะกอนตอนล่างเนื่องจากแรงกดดันของน้ำหนักตะกอนที่ทับอยู่ข้างบน ยิ่งมีตะกอนทับถมมากขึ้นเท่าใดแรงกดดันก็จะยิ่งเพิ่มมากขึ้นเท่านั้น หรือโดยแรงกดดันที่มาจากการเคลื่อนไหวของเปลือกโลก ทำให้ช่องว่างระหว่างเม็ดตะกอนลดลง ความหนาของชั้นตะกอนจะลดน้อยลงด้วย ตะกอนที่มีขนาดเล็กละเอียดจะมีการอัดตัวได้ดีและเร็วกว่าตะกอนที่มีขนาดใหญ่

การสูญเสียน้ำ น้ำที่อยู่ระหว่างเม็ดตะกอนขนาดซิลต์และขนาดเคลย์ที่ละลายตัวในน้ำ เมื่อตะกอนเกิดการอัดตัวน้ำจะสูญเสียบอกไป และปริมาตรช่องว่างในตะกอนก็จะลดลง ตะกอนที่ทับถมกันนี้จะแข็งตัวกลายเป็นหินตะกอน

3. การตกผลึก (crystallization) เป็นการเปลี่ยนแปลงลักษณะหรือเนื้อผลึก เช่นตะกอนที่ได้จากสารละลายเกิดการตกผลึกและแข็งกลายเป็นหิน หรือการตกผลึกใหม่ของแร่ในตะกอนทำให้มีผลึกใหญ่ขึ้นผลึกจะจับติดกันแข็งเป็นหินตะกอนได้เช่นกัน การตกผลึกส่วนมากเกิดขึ้นในตะกอนขนาดเล็กละเอียด

4.2 ชนิดของหินตะกอน

4.2.1 การจำแนก ในการจำแนกชนิดของหินตะกอนนั้นใช้คุณสมบัติการเกิดของตะกอน ลักษณะเนื้อ ขนาดของตะกอนและส่วนประกอบ ดูตารางที่ 4.2

ตารางที่ 4.2 การจำแนกหินตะกอน

Origin	Texture	Particle size or composition	Rock name
2trital	Clastic	Granular or larger	Conglomerate
		Sand	Sandstone
		Silt and Clay	Mudstone and shale
hemical : Inorganic	Clastic and nonclastic	Calcite, CaCO_3	Limestone
		Dolomite, $\text{CaMg}(\text{CO}_3)_2$	Dolomite
		Halite, NaCl	Salt
		Gypsum, $\text{CaSO}_4 \cdot 2\text{H}_2\text{O}$	Gypsum
Biochemical	Clastic and nonclastic	Calcite, CaCO_3	Limestone
		Plant remains	Coal

(ที่มา : Leet & Judson, 1971 หน้า 141)

4.2.2 หินตะกอนสีกร่อน

หินกรวดมน (conglomerate) เกิดขึ้นจากตะกอนที่มีขนาดแกรนูล หรือมีขนาดใหญ่กว่านี้ได้ มีรูปร่างกลมหรือเกือบกลม ถ้าตะกอนมีรูปร่างเป็นเหลี่ยมเราเรียกว่า หินกรวดเหลี่ยม (breccia) แสดงว่าตะกอนนี้ถูกนำพาไปยังไม่ไกลหรือเป็นตะกอนที่เกิดอยู่ในบริเวณที่หินเดิมแตกหัก ยังมีหินกรวดมนอีกชนิดหนึ่งคือ หินทิลไลต์ (tillite) เกิดจากตะกอนที่ถูกทับถมโดยธารน้ำแข็ง ตะกอนขนาดใหญ่ในหินกรวดส่วนมากเป็นเศษหินแต่ตะกอนขนาดเล็กจะ

เอียงเป็นเศษแร่ที่ได้มาจากหินต้นกำเนิด

หินทราย (sandstone) เกิดจากการแข็งตัวกลายเป็นหินของตะกอนขนาดทราย ดังนั้นหินทรายจะมีเนื้อหยาบมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับขนาดของทราย ตะกอนขนาดทรายในหินทรายส่วนมากเป็นเศษแร่ที่มีความคงทนต่อการผุพังสูง เช่น แร่ควอร์ตซ์และอาจจะมีแร่เฟลด์สปาร์หรือเศษหิน หินทรายที่มีแร่ควอร์ตซ์เป็นส่วนประกอบเกือบทั้งหมดเรียกหินออร์โทควอร์ตไซต์ (orthoquartzite)

หินโคลน (mudstone) และหินดินดาน (shale) เป็นหินที่มีขนาดเม็ดละเอียดประกอบด้วยอนุภาคขนาดเคลย์และขนาดซิลต์ หินโคลนเป็นหินตะกอนเนื้อแน่น (massive) ส่วนหินดินดานเป็นหินที่สามารถแยกออกเป็นแผ่นบาง ๆ ได้ ตะกอนขนาดเล็กนี้ส่วนมากเป็นแร่ดินเหนียว นอกจากนั้นก็มีแร่ควอร์ตซ์ แร่เฟลด์สปาร์ แร่แคลไซต์และแร่โดโลไมต์เล็กน้อย

4.2.3 หินตะกอนเคมี

หินปูน (limestone) เป็นหินตะกอนที่ประกอบด้วยแร่แคลไซต์เป็นจำนวนมาก เกิดขึ้นจากกระบวนการเคมีทั้งอนินทรีย์และอินทรีย์ หินปูนจะมีเนื้อทั้งสองแบบคือเนื้อเศษหินและเนื้อไม่เป็นเศษหิน

หินปูนที่เกิดแบบอนินทรีย์ เกิดจากการตกตะกอนของแร่แคลไซต์ที่มีอยู่ในสารละลาย โดยกระบวนการอนินทรีย์เคมี แร่แคลไซต์อาจตกตะกอนมาจากน้ำจัดของแม่น้ำ น้ำพุและถ้ำ แต่มีจำนวนน้อย เช่นหินปูนน้ำจืด (dripstone or travertine) เกิดขึ้นบริเวณถ้ำโดยการระเหยของน้ำที่พัดพาสารละลายแคลเซียมคาร์บอเนตมา และหินปูนฟองน้ำ (tufa) จะเบาและมีเนื้อพรุนคล้ายฟองน้ำ เกิดจากการตกตะกอนของแร่แคลไซต์จากน้ำในแม่น้ำและน้ำพุ

หินปูนชนิดอินทรีย์เกิดจากกิจกรรมของพืชและสัตว์ซึ่งไปสะสมเอาแคลเซียมคาร์บอเนตจากน้ำที่สิ่งมีชีวิตเหล่านั้นอาศัยอยู่ เมื่อสิ่งมีชีวิตตายลงแคลเซียมคาร์บอเนตก็จะตกสะสมกันนานเข้าก็กลายเป็นหินปูน เช่น หินชอล์ก (chalk) เป็นหินปูนที่เกิดจากซากสิ่งมีชีวิตขนาดเล็กในทะเล มีสีขาว เนื้อละเอียด หินโคคีน่า (coquina) เป็นหินปูนเนื้อหยาบประกอบด้วยซากสิ่งมีชีวิตเห็นได้ชัด

หินโดโลไมต์ (dolomite) เป็นหินที่ประกอบไปด้วยแร่โดโลไมต์เป็นส่วนมาก เกิดจากการที่แมกนีเซียมเข้าไปแทนที่แคลเซียมในหินปูน อาจเกิดขึ้นบริเวณชายฝั่งทะเล จะมี

ความแข็งแรงมากกว่าหินปูนและไม่ทำปฏิกิริยากับกรดเกลืออย่างอ่อนเหมือนหินปูนนอกจากทำให้กรดร้อนเสียก่อน

หินอีแวพอไรต์ (evaporites) เป็นหินตะกอนที่ประกอบด้วยแร่ซึ่งตกตะกอนมาจากสารละลายภายหลังที่มีการระเหย หินอีแวพอไรต์ที่พบมากที่สุดคือ เกลือหิน (rock salt) ประกอบด้วยแร่เฮไลต์ และหินยิปซัม (gypsum) ประกอบด้วยแร่ยิปซัม นอกจากนี้ก็มีหินแอนไฮไดรต์ (anhydrite) ประกอบด้วยแร่แอนไฮไดรต์ (CaSO_4) เกิดจากโมเลกุลของน้ำในแร่ยิปซัมหมดไป หินอีแวพอไรต์ส่วนมากเกิดจากการตกตะกอนของน้ำทะเล

ถ่านหิน (coal) เป็นหินตะกอนชีวเคมีหรือหินตะกอนอินทรีย์ มีส่วนประกอบที่เป็นสารติดไฟได้ ซึ่งได้รับมาจากการสลายตัวของพืช

หินตะกอนที่กล่าวมาทั้งหมด หินทราย หินโคลน หินดินดาน และหินปูน จะมีรวมกันประมาณ 99% ของหินตะกอนทั้งหมด และในจำนวนนี้จะเป็นหินโคลนและหินดินดานมากที่สุดประมาณ 50% รองลงมาเป็นหินทรายประมาณ 28% และหินปูนประมาณ 22%

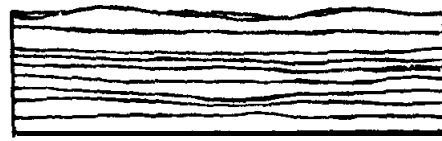
4.3 ลักษณะต่าง ๆ ของหินตะกอน

ลักษณะบางอย่างในหินมักปรากฏอยู่เฉพาะในหินตะกอน ดังนั้นจึงอาจใช้ลักษณะเหล่านี้เป็นเครื่องช่วยชี้ให้เห็นว่าหินดังกล่าวเป็นหินตะกอนได้ ลักษณะเหล่านี้มักเกิดระหว่างการตกตะกอนหรือภายหลังการตกตะกอนของสาร

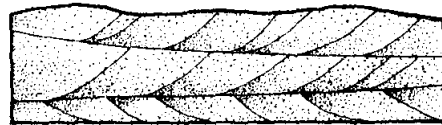
ชั้นหิน (bedding) หินตะกอนที่ไผ่ชั้นมาให้เห็นนั้นส่วนมากจะพบว่า มีลักษณะเป็นชั้น แต่ละชั้นของหินจะหนาบางแตกต่างกันไป ทั้งนี้เกิดขึ้นเนื่องจากการที่ตะกอนมาตกทับถมกันเป็นช่วง ๆ หรือเกิดขึ้นเนื่องจากความแตกต่างของอนุภาค แต่ละชั้นของหินจะมีรอยแตกไปตามแนวของชั้นหิน เรียกกันว่าแนวชั้นหิน (bedding planes) จะสังเกตเห็นได้ชัดเจน

ชั้นของหินในระยะเกิดใหม่ ๆ จะมีการวางตัวในแนวราบเรียก parallel bedding ถ้าเป็นชั้นบาง ๆ และอยู่ในแนวราบเรียก laminated bedding ชั้นหินที่อยู่ในแนวราบแสดงว่ามันยังไม่ถูกรบกวน แต่มีชั้นหินหลายบริเวณที่ถูกกรบกวนจากลม กระแสน้ำ ทำให้ชั้นหินเอียงทำมุมกับแนวราบเรียก cross bedding หรือ inclined bedding ชั้นหินบางประเภทมีการจัดเรียงขนาดของอนุภาค โดยพวกที่มีขนาดหยาบที่สุดจะอยู่ด้านล่างแล้วค่อย ๆ มีขนาดเล็กลง

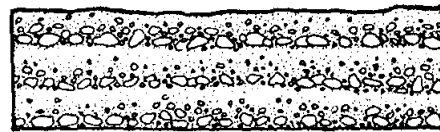
เมื่ออยู่เหนือขึ้นมา และด้านบนสุดของชั้นจะเป็นพวกที่มีขนาดเล็กที่สุดเรียก graded bedding
 ชั้นหินอาจจะเปลี่ยนรูปก่อนที่ตะกอนจะแข็งตัวกลายเป็นหิน เช่นเกิดการเคลื่อนที่ตาม
 ความลาดชัน (slump) หรือการไหล (flow) และสักร่างชนิดขุดรูหรือช่องทางเข้าไป ชั้นหิน
 แบบนี้เรียก disturbed หรือ mottled bedding

Parallel bedding

Cross bedding

Graded bedding

รูปที่ 4.2 แสดงชั้นหินแบบต่าง ๆ

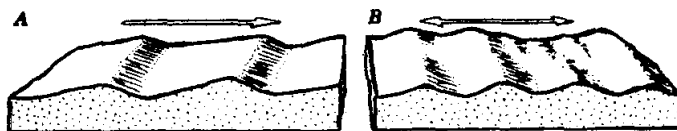
(ที่มา : McAlester & Hay, 1975 หน้า 108)

รอยแตกกระแหง (mudcracks) เกิดจากการหดตัวและแห้งของตะกอนขนาดซิลต์
 และเคลย์ที่มาทับถมกัน เมื่อน้ำระเหยออกไปจะทำให้พื้นผิวตะกอนแตกออกมีลักษณะเป็นรูปสี่
 เหลี่ยม ในระยะต่อมาตะกอนที่แตกกระแหงนี้อาจจะถูกทรายหรือซิลต์ที่มากับลมตกทับถมที่รอยแตก
 ทำให้มองเห็นเป็นรูปเหลี่ยมต่าง ๆ ได้ชัดเจน บริเวณรอยแตกกระแหงนี้ต่อไปจะมีการสะสมของ
 ตะกอนอื่น ๆ อีก เมื่อตะกอนแข็งตัวกลายเป็นหิน รอยแตกกระแหงจะถูกรักษาสภาพไว้ เมื่อหิน
 แตกออกมาตามแนวชั้นหิน จะพบรอยแตกกระแหงเหมือนเกิดขึ้นครั้งแรก

รูปที่ 4.3 รอยแตกกระแทงของเคลย์และจะแข็งกลายเป็นหินดินดาน
(ที่มา : Rogers & Adams, 1966 หน้า 128)

รอยคลื่น (ripple marks) ส่วนมากเกิดขึ้นบริเวณชายหาดหรือบริเวณพื้นที่ท้องน้ำ มีลักษณะเป็นคลื่นเล็ก ๆ บนทรายเป็นแนวยาวติดต่อกันเนื่องจากคลื่น กระแสน้ำหรือลมทำให้ตะกอนเกิดการเคลื่อนที่ไม่พร้อมกันทำให้เกิดเป็นริ้วรอยขึ้น รอยคลื่นอาจเป็นแบบสมมาตร (symmetrical) หรือแบบไม่สมมาตรก็ได้ (asymmetrical) ขึ้นอยู่กับการเคลื่อนไหวของตัวการที่ทำให้เกิด

รูปที่ 4.4 แสดงรอยคลื่นบนทรายและลูกศรชี้ทิศทางของกระแสน้ำและคลื่น
A แบบไม่สมมาตรเกิดจากกระแสน้ำ
B แบบสมมาตรเกิดจากคลื่น
(ที่มา : Compton, 1962 หน้า 228)

ก้อนโนดูล (nodules) เป็นก้อนแร่ซึ่งส่วนประกอบของมันจะแตกต่างกับหินตะกอนที่มันเกิดอยู่ รูปร่างค่อนข้างกลมด้านยาวสุดวัดได้ประมาณ 30 เซนติเมตร ส่วนมากเป็นก้อนแร่ซิลิกาอยู่ในรูปของเชิร์ต (chert) หรือฟลินต์ (flint) พบมากในหินปูนหรือหินโดโลไมต์ อาจเกิดขึ้นเนื่องจากซิลิกาเข้าไปแทนที่สารบางอย่างในหินเดิมหรือซิลิกาตกตะกอนพร้อมกับชั้นหินนั่นเอง ส่วนมากจะวางตัวขนานกับแนวชั้นหิน

ก้อนคอนควีชัน (concretion) เป็นก้อนค่อนข้างกลมของสารซีเมนต์ที่ประสานตะกอนให้กลายเป็นหินตะกอน มีขนาดไม่ถึงเซนติเมตรจนถึงหลายเมตร เกิดจากสารซีเมนต์เข้าไปทับถมและแข็งตัวในหินตะกอน สารซีเมนต์ส่วนมากประกอบด้วยแคลไซต์ โดโลไมต์ เหล็กออกไซด์หรือซิลิกาหรือคือสารซีเมนต์ซึ่งเราพบในหินตะกอนที่มันอยู่นั่นเอง

ก้อนจีโอด (geodes) เป็นโพรงรูปร่างรีซึ่งมีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 30 เซนติเมตรหรือมากกว่านี้ เปลือกนอกเป็นพวกคาลซิโตไนท์ภายในเป็นผลึกงอกเข้าหาโพรงตรงกลาง ผลึกที่ค่อนข้างสมบูรณ์จะเป็นควออตซ์แต่ก็พบผลึกแคลไซต์และโดโลไมต์บ้าง ส่วนผลึกของแร่อื่น ๆ พบน้อยมาก ก้อนจีโอดพบทั่วไปในหินปูนและพบในหินดินดานได้เหมือนกัน

ซากดึกดำบรรพ์ (fossils) เป็นซากหรือร่องรอยของสิ่งมีชีวิตในอดีตที่ประทับอยู่ในหิน พบมากในหินตะกอนพวกหินโคลน หินดินดานและหินปูน ซากดึกดำบรรพ์มีประโยชน์มากในการศึกษาธรณีวิทยาประวัติ

สีของหินตะกอน (color of sedimentary rocks) หินตะกอนจะมีสีได้หลายสีเนื่องจากสารที่เข้าไปปนอยู่ เช่นเหล็กออกไซด์ชนิดฮีมาไทต์ทำให้หินมีสีแดงหรือสีชมพู ถ้าเป็นชนิดไลมอไนต์และเกอไทต์ให้สีออกเหลืองและน้ำตาล บางครั้งสีเขียว สีม่วงและสีดำอาจมีสาเหตุมาจากเหล็กออกไซด์จำนวนเล็กน้อยเท่านั้นก็ทำให้เกิดสีในหินได้ นอกจากนี้อินทรีย์วัตถุที่ทำให้หินเกิดสีได้เหมือนกันคือหินจะเป็นสีเทาหรือดำ และจากการสังเคราะห์ขนาดของตะกอนก็มีอิทธิพลต่อสีได้ หินที่มีขนาดเม็ดตะกอนละเอียดจะมีสีเข้มกว่าหินที่ขนาดเม็ดตะกอนหยาบ ถ้าเป็นหินที่มีแร่ส่วนประกอบอย่างเดียวกัน

รูปแบบหินตะกอน (sedimentary facies) เป็นลักษณะที่แสดงให้เห็นถึงสถานะการเกิดและลักษณะจำเพาะของหินตะกอนที่สะสมในช่วงเวลาเดียวกันในบริเวณใกล้เคียงกัน จะมีการเปลี่ยนแปลงไปทางด้านข้างเมื่อสภาพแวดล้อมเปลี่ยน เช่น บริเวณชายทะเล ตะกอน

ทรายจะตกทับถมใกล้ฝั่งถัดออกไปตะกอนขนาดซิลต์และในน้ำลึกจะเป็นตะกอนขนาดเคลย์ ทั้งหมดยังเกิดขึ้นในช่วงเวลาเดียวกันหรือใกล้เคียงกัน ทำให้ตะกอนขนาดต่าง ๆ ตกสะสมในสภาพแวดล้อมที่ต่างกัน เมื่อตะกอนเหล่านี้กลายเป็นหินแล้วไหลขึ้นมาเราจะพบชั้นหินทรายค้อย ๆ เปลี่ยนเป็นหินทรายแป้ง (siltstone) และหินดินดาน นี่คือรูปแบบหินตะกอนชนิดหนึ่งค้อย ๆ เปลี่ยนไปเป็นรูปแบบหินตะกอนชนิดอื่น

4.4 สรุป

หินตะกอนจะปกคลุมผิวโลกอยู่ 75 เปอร์เซ็นต์ แต่หินตะกอนมีปริมาตรเพียง 5 เปอร์เซ็นต์ของชั้นเปลือกโลกนอกสุด (หนา 15 กิโลเมตร)

หินตะกอนจะเกิดที่ผิวโลกหรือใกล้ผิวโลก ตะกอนที่จะกลายมาเป็นหินตะกอนนั้นมี 2 แบบใหญ่ ๆ คือตะกอนลึกกร่อน ซึ่งเกิดจากการผุพังและการกัดเซาะของหินเดิม และตะกอนเคมีที่เกิดจากการตกตะกอนของสารละลาย

การตกตะกอนคือกระบวนการที่ตะกอนจะกลายมาเป็นหินตกสะสมกัน การตกตะกอนขึ้นอยู่กับแหล่งกำเนิดของตะกอน วิธีการพัดพาตะกอนและกระบวนการตกตะกอน

แร่ประกอบหินตะกอนที่พบบ่อยคือแร่ดินเหนียว แร่ควอร์ตซ์ และแร่แคลไซต์ ส่วนแร่อื่น ๆ ที่มีบ้างคือแร่โดโลไมต์ แร่เกอไทต์ แร่ฮีมาไทต์ แร่ไลโมนาइट แร่เฟลด์สปาร์ แร่ไมกา แร่เฮไลต์ และแร่ยิปซัม

เนื้อของหินตะกอนขึ้นอยู่กับขนาด รูปร่างและการเรียงตัวของอนุภาคมีอยู่ด้วยกัน 2 แบบคือ เนื้อเศษหิน และเนื้อไม่เป็นเศษหิน

การกลายเป็นหินตะกอนคือ การเปลี่ยนตะกอนที่ยังอัดแน่นกันไม่แน่นให้แข็งกลายเป็นหิน โดยวิธีการประสาน การอัดตัว การสูญเสียน้ำและการตกผลึก

ชนิดของหินตะกอน แบ่งเป็นหินตะกอนลึกกร่อนและหินตะกอนเคมี

หินตะกอนลึกกร่อน เช่น หินกรวดมน หินทราย หินโคลน และหินดินดาน

หินตะกอนเคมี เช่น หินปูน หินโดโลไมต์ หินอิวพอไรต์ และถ่านหิน

หินตะกอนที่มีมากที่สุดคือหินดินดานและหินโคลน ร่องลงมาเป็นหินทรายและหินปูน ซึ่งรวมกันประมาณ 99 เปอร์เซ็นต์ของหินตะกอนทั้งหมด

ลักษณะต่าง ๆ ของหินตะกอนมีชั้นหิน รอยแตกระแหง รอยคลื่น ก้อนโนตุล ก้อนคอน
ครีซัน ก้อนจีโอด และซากดึกดำบรรพ์

สีของหินตะกอนส่วนมากขึ้นอยู่กับแร่เหล็กออกไซด์ และสารอินทรีย์บ้าง

รูปแบบหินตะกอน หมายถึงการตกสะสมของตะกอนซึ่งจะแสดงคุณลักษณะจำเพาะ
และค่อย ๆ เปลี่ยนไปทางด้านข้างไปพบตะกอนชุดอื่น ๆ ซึ่งตกสะสมในช่วงเวลาเดียวกัน แต่
จะแสดงคุณลักษณะแตกต่างกันออกไป

แบบฝึกหัดบทที่ 4

1. อธิบายการเกิดของตะกอนชนิดต่าง ๆ ที่จะกลายมาเป็นหินตะกอน
2. การตกตะกอนหมายถึงอะไร มีปัจจัยอะไรที่กำหนดการตกตะกอน
3. แร่ประกอบหินตะกอนที่สำคัญมีอะไรบ้าง อธิบาย และแร่ใดที่พบรองลงมา
4. จงอธิบายความแตกต่างระหว่างเนื้อเศษหินและเนื้อไม่เป็นเศษหินของหินตะกอน
5. Wentworth scale คืออะไร อธิบาย
6. การกลายมาเป็นหินตะกอนหมายถึงอะไร อธิบายกระบวนการต่าง ๆ ของการกลายมาเป็นหินตะกอน
7. อธิบายการจำแนกชนิดของหินตะกอน
8. อธิบายหินตะกอนสิกรุ่นต่อไปนี้ หินกรวดมน หินทราย หินโคลนและหินดินดาน
9. หินตะกอนชนิดใดบ้างที่ประกอบไปด้วยตะกอนหรือแร่ที่เกิดจากสิ่งมีชีวิต
10. หินตะกอนชนิดใดบ้างที่เกิดจากการตกตะกอนของสารละลาย
11. อธิบายการเกิดชั้นหินและการวางตัวของชั้นหินแบบต่าง ๆ
12. อธิบายรูปแบบของหินตะกอน
13. อธิบายการเกิดสีของหินตะกอน
14. อธิบายลักษณะของหินตะกอนต่อไปนี้

รอยแตกกระแหง	ก้อน โนตุล
รอยคลื่น	ก้อนคอนกรีชัน
ซากตึกดำบรรพ์	ก้อนจีโอต